

Són compatibles les religions i la democràcia?

Nancy T. Ammerman

Grace Davie

Quan els polítics cerquen el suport d'una església a costa d'una altra, o quan les autoritats religioses diuen parlar en nom del poble, cal preguntar-se si el funcionament adequat de democràcia no requereix apartar totalment la religió de l'esfera pública. En aquest sentit, arran del nostre treball per al Panell Internacional sobre el Progrés Social, arribem a la conclusió que la religió no era ni essencialment prodemocràcia ni antidemocràcia.

Per a viure junts en llibertat i responsabilitat, hem d'observar detalladament el funcionament de les religions i societats en concret. I, el que és més important, hem d'examinar l'activitat i les organitzacions religioses sobre el terreny, no només els seus assumptes teològics i les seues autoritats.

El llegat de la Il·lustració

En moltes tradicions religioses es poden trobar exemples de manifestacions antidemocràtiques. A més dels règims autoritaris que tenen el suport de les religions monoteistes de tot el món, en són mostra el nacionalisme hindú a la Índia i la repressió de les minories musulmanes per part de les autoritats budistes a Myanmar.

Des de la Il·lustració, els vincles entre les religions i els règims antidemocràtics han portat a alguns pensadors a considerar que tots els credos defensen la intolerància cap als que tenen una altra visió del món i inculquen en els seus seguidors preceptes d'obediència i respecte a les seues autoritats que són incompatibles amb la democràcia i les llibertats individuals.

Separar radicalment totes les formes de religió de la vida pública sembla que és la millor solució. Els francesos establiren primer el principi del laïcisme i uns altres països seguiren després el seu exemple.

El perill de les generalitzacions

Per descomptat, no tots els països democràtics funcionen així. Unes altres teories han qüestionat si certes tradicions religioses són més o menys compatibles amb el sistema democràtic.

Segons el moment i el lloc, la mateixa religió pot ser vista com el ferment de la democràcia o, pel contrari, com una trava per al seu funcionament.

Alexis de Tocqueville, per exemple, escriu que els catòlics “formen la classe més republicana i democràtica dels Estats Units”. Segons ell, la raó d’açò és la importància de la igualtat en aquesta religió:

“El catolicisme posa al mateix nivell totes les intel·ligències; obliga a creure fins a l’últim detall el mateix al savi i a l’ignorant, al geni i a l’home vulgar; imposa les mateixes pràctiques tant al ric com al pobre, infligeix les mateixes austeritats en el poderós com en el feble; no s’avé a acords amb cap mortal i aplica a tots els humans la mateixa mesura, li agrada mesclar a totes les classes socials al peu del mateix altar.”

Mes d’un segle després, el sociòleg Seymour Martin Lipset arribà a la conclusió contrària: per a ell, el sistema democràtic implica acceptar tot tipus d’idees, mentre que l’Església Catòlica afirma que és l’única que té la veritat.

Els països catòlics, argumenta, són particularment inestables i incapaços de cultivar el sentit de compromís i pluralisme que són essencials en el concepte mateix de democràcia.

Més recentment, i més concretament, la “Teologia de l’alliberament” desplegada per l’Església Catòlica ha portat a l’aparició de “comunitats cristianes de base” en les quals els ciutadans han definit les seues preocupacions quotidianes i s’han organitzat democràticament per fer evolucionar les coses.

El cas d’Amèrica Llatina mostra clarament que la implicació de la religió en l’esfera política pot tenir múltiples facetes. David Smilde, coautor d’aquest article en el nostre informe, examinà els múltiples papers que han exercit els grups religiosos en la història recent de Veneçuela. El clergat catòlic s’oposà activament al chavisme socialista, però diverses comunitats catòliques es van unir, en creure que el clero no tenia en compte l’opinió dels fidels. És interessant destacar que els protestants neopentecostals també donaren suport al moviment chavista, a diferència dels corrents més tradicionals del protestantisme.

Alexis de Tocqueville i Seymour Martin s’equivocaren en considerar que la fe catòlica (o protestant) era inherentment democràtica o antidemocràtica. La participació popular de cristians d’ambdós credos en la vida pública a Veneçuela demostra que no es pot generalitzar.

I l’Islam?

Tanmateix, aquestes generalitzacions són comunes en altres religions, en particular l’Islam. Generacions de pensadors han sostingut que la religió musulmana és incompatible amb el sistema democràtic.

El filòsof de la Il·lustració Charles de Montesquieu declara així que “el govern moderat s’adapta millor a la religió cristiana i el govern despòtic, al mahometà” a causa de la “mansuetud tan recomanada a l’Evangeli”, que contrasta amb la “còlera despòtica” que caracteritza el comportament dels “prínceps mahometans”.

En el segle XX, l’historiador especialista en Orient Mitjà Élie Kerdourie va escriure:

“La idea de la laïcitat de l’Estat, d’una societat formada per una multitud de grups i associacions autònomes generades espontàniament, és profundament aliena a la tradició política musulmana.”

De manera similar, Samuel P. Huntington utilitza la naturalesa de l’Islam per a explicar per què tan pocs països musulmans es convertiren en democràcies durant la “Tercera Onada” de democratització que començà en la dècada del 1970. Ell escriu:

“En la mesura en què la legitimitat i la política del Govern es deriven de la doctrina i els coneixements religiosos, la concepció islàmica de la política difereix dels principis democràtics i els contradiu”.

No obstant això, les coses no són tan obvies en la realitat. Diversos països de majoria musulmana, entre ells, Indonèsia, Senegal, Turquia i, més recentment, Tunísia han aconseguit establir i mantenir governs democràtics. Tanmateix, segons estadístiques recents, com més nombrosa és la població musulmana d’un país, més probable és que estiga sotmesa per un règim autoritari.

La investigació de Tarek Massoud, un altre dels nostres coautors, suggereix que aquests governs autocràtics poden no ser els que els ciutadans musulmans haurien elegit.

Les actituds individuals contenen una història diferent

El nostre coautor Tarek Masoud examina les proves del nostre capítol IPSP i suggereix que els governs autocràtics en el seu lloc poden no ser els governs que volen les poblacions musulmanes.

De fet, en un estudi sobre l’actitud dels ciutadans cap a la religió i la democràcia a Argèlia, el Marroc i els territoris palestins en els anys 1980-1990, el polític Marc Tessler conclou que “contràriament al que alguns investigadors occidentals afirmen, l’Islam no és un obstacle per a la democratització”.

Aquestes són també les conclusions de Pippa Norris y Ronald Inglehart que, en la seua exhaustiva anàlisi de les dades multinacionals proporcionades per la World Values Survey, demostren que “Occident i el món musulmà tenen actituds sorprenentment similars cap a la democràcia”.

De manera similar, Amaney Jamal, un professor de ciències polítiques que analitzà un subconjunt de les mateixes dades d’Egipte i Jordània, sosté que “la dicotomia entre l’Islam i la democràcia és

una idea equivocada”, ja que “la gran majoria dels enquestats jordans i egipcis defensen tant l’Islam com la democràcia”.

Més recentment, un estudi sobre les actituds cap a la democràcia realitzat per Sabri Cifti en deu països musulmans també mostrà que el respecte dels principis de l’Islam no era en absolut incompatible amb la defensa de la democràcia, que gaudeix d’“un suport molt important i independent de les tradicions ‘sectàries’ o teològiques presents en el món musulmà”.

Des del principi de la dècada del 2000, s’han presentat molts casos similars. Per tant, el suport individual a la democràcia està molt estés entre els musulmans.

La realitat terrenal

Per a avaluar l’impacte de la religió en la participació democràtica, és essencial veure com les religions són “experimentades” pels ciutadans comuns i com s’organitzen a nivell local. Cada corrent es basa en idees, ritus, i formes de vida que poden promoure –o impedir– el funcionament de la democràcia.

Els politòlegs Pazit Ben-Nun Bloom i Gizem Arikan examinaren dades de 54 països proporcionats per l’Enquesta Mundial de Valors per a destacar els diferents efectes de les creences i pràctiques religioses. Segons aquest estudi, les persones que pertanyen a una organització religiosa mostren un major interès per la política, tenen més confiança en les institucions i són més favorables a la democràcia. La forma en la qual les persones practiquen la seua religió pot conduir al “desenvolupament d’habilitats cíviques i normes positives per a la democràcia”.

De manera similar, els politòlegs nord-americans Sidney Verba, Key Lehman Schlozman i Henry Brady han demostrat que la pràctica religiosa és un indicador de la participació cívica, especialment entre els ciutadans menys privilegiats. Dins dels grups religiosos, les oportunitats d’expressió, organització i lideratge ajuden a desplegar habilitats per a la participació democràtica.

Integrar la religió

En un llibre publicat el 2011, *Rethinking Religion and World Affairs* (‘Repensant la religió i els assumptes mundials’), aquests autors sostenen que és més probable que la democràcia emergisca i se sostinga quan les religions s’integren en el procés de transició que sí que són vistes com a forces hostils.

Integrar la religió significa prestar atenció a la forma en la qual les persones actuen i s’organitzen, no sols a les idees o doctrines, o fins i tot als discursos de les autoritats religioses. Ha de tenir-se en compte el fet que els grups religiosos poden promoure o obstaculitzar el sorgiment d’un ordre polític democràtic. Quan les organitzacions religioses estan presents i actives, és probable que exercisquen un paper important en qualsevol intent de democratització.

En les manifestacions democràtiques de Hong Kong el 2014, per exemple, els representants de les comunitats cristianes ocuparen un lloc central, tal com ho havia fet un segle abans en el continent, seguint Sun Zhongshan (Sun Yat-sen), President de la República fundada el 1912 i cristià convertit.

Els grups religiosos i els seus líders sempre han de ser estudiats en el seu context, ja que cada cas és únic i complex.

Quan els musulmans creen partits islàmics, tendeixen a funcionar com qualsevol altre partit polític, en la mesura que estan condicionats per la realitat del dia a dia. Els revessos de la Germandat Musulmana a Egipte demostren com és de difícil establir generalitats sobre el paper de la religió en la democràcia.

Així, a la vista dels casos esmentats, podem concloure que les religions (o la religió en general) no són ni fonamentalment prodemocràtiques ni fonamentalment antidemocràtiques, ni de dretes ni d'esquerreres, ni tan sols a favor ni en contra de la llibertat de culte. Cada situació ha de ser examinada a la seua pròpia manera.